

KONSEKWENCJE WYBUCHU COVID-19 DLA CZESKIEGO SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO W 2020 ROKU

TOMÁŠ DOUCHA

Krótki opis aktualnej sytuacji

Choć nadal nie znamy wszystkich konsekwencji pojawienia się pandemii COVID-19 dla czeskiego sektora rolno-spożywczego pod względem szczegółowym lub ilościowym, istnieje możliwość opisanie tych aspektów przynajmniej w formie podsumowania, analizy sygnałów i jakościowej analizy treści, w odniesieniu do odpowiednich środków rządowych.

Wybuch COVID-19 wpływa na czeski sektor rolno-spożywczy w drodze samej pandemii, a zwłaszcza w drodze ogólnych środków państwowych podjętych w celu zapobiegania jej rozprzestrzenianiu. W zależności od aktualnej sytuacji nadzwyczajnej takie środki znacząco i bardziej negatywnie wpłynęły na całą czeską gospodarkę oraz ogólną sytuację społeczną w kraju. Niniejszy dokument nie ma na celu sporządzenia szczegółowego wykazu ogólnych środków na rzecz wszystkich sektorów gospodarki krajowej. Jest on poświęcony przede wszystkim podzbiorowi specyficznych dla sektora środków, które w bardziej dynamiczny sposób wpływają na czeski sektor rolno-spożywczy, w tym na cały pion żywności.

Konsekwencje dla rynku pracy w czeskim sektorze rolno-spożywczym

Negatywne konsekwencje samej pandemii dla tego sektora dotyczą zredukowania obecnej zdolności do pracy w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego. Konsekwencje te wynikły z wyższego wskaźnika występowania zakażonych pracowników lub osób poddanych obowiązkowej kwarantannie. W połączeniu z przeszkodami, jeśli chodzi o zatrudnianie pracowników zagranicznych (zostanie to omówione później), zapewnienie ciągłej pracy w zakresie hodowli zwierząt gospodarskich, wiosennych i jesiennych prac polowych oraz pracy sezonowej w sektorze owoców, wina, chmielu i warzyw możliwe było wyłącznie dzięki wyjątkowym staraniom pozostałych pracowników. Przykładowo, w przemyśle spożywczym

holding AGROFERT, który kontroluje znaczną część sektora, został niemalże zmuszony do zawieszenia produkcji w niektórych swoich przedsiębiorstwach (głównie w przedsiębiorstwach drobiarskich) ze względu na dużą liczbę chorych pracowników. Jednakże żaden pracownik nie został zwolniony z holdingu z powodu COVID-19.

Sytuacja na czeskim rynku pracy w sektorze rolno-spożywczym uległa pogorszeniu z uwagi na wprowadzone na granicach środki regulacyjne prowadzące do niemal całkowitego zakazu transgranicznego przepływu osób. W obliczu sytuacji związanej z COVID-19 rząd podjął decyzję o wstrzymaniu programu Extraordinary Job Visa od marca 2020 r., zwłaszcza w przypadku Ukraińców zatrudnionych w rolnictwie, przemyśle spożywczym i leśnictwie. Pomimo krótkotrwałego poluzowania restrykcji, w czerwcu 2020 r. czeski sektor rolno-spożywczy stanął w obliczu poważnych przeszkód redukujących zatrudnienie i napływ pracowników zagranicznych z krajów Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej, przede wszystkim z Ukrainy. Znaczna część czeskiego rolnictwa, włączając w to przemysł spożywczy, jest niemal egzystencjalnie uzależniona od tych pracowników. Problemy z mobilnością pracowników pojawiły się również w gospodarstwach działających w dwóch krajach.

Społecznie pozytywne jest to, że niedoborowi sezonowej siły roboczej, zwłaszcza w przypadku wiosennych prac polowych, częściowo zapobiegli studenci. Jednakże pracownicy zamkniętych przedsiębiorstw pozarolniczych wykazywali znacznie mniejszą ochotę do pracy w gospodarstwach rolnych. Nie pojawiły się tłumy czeskich pracowników, aby pomagać. Jednocześnie więcej gospodarstw odrzuciło takich pracowników z uwagi na ich wyższe wymagania płacowe (w porównaniu z płacami akceptowalnymi dla pracowników z Ukrainy) i niższą skuteczność pracy (widoczną zwłaszcza w przypadku zbiorów owoców i warzyw).

Niemniej jednak niedobór siły roboczej w gospodarstwach rolnych ewidentnie doprowadził do wzrostu presji na wyższe płace, a tym samym do ogólnego wzrostu kosztów gospodarstw rolnych. Wysokie koszty ochrony zdrowia (maseczki itp.) i dezynfekcji spowodowały również wzrost całkowitych kosztów ponoszonych przez przedsiębiorstwa rolno-spożywcze. Czeska Izba Rolnicza, reprezentująca interesy głównie większych gospodarstw rolnych i holdingów, starała się zwolnić wszystkie czeskie gospodarstwa rolne i pierwszych 50 pracowników ze składek na ubezpieczenie społeczne od października do końca roku 2020. Izba uzasadnia wymogi wyższymi kosztami pracy w wyniku zamknięcia granic i opieki nad członkami rodziny lub pracownikami przebywającymi na obowiązkowej kwarantannie.

Konsekwencje dla struktury krajowego rynku żywności

Zarówno podczas pierwszej fali na wiosnę, jak i obecnej, drugiej fali pandemii, bardzo poważny problem stanowiło przymusowe zamknięcie przedsiębiorstw w sektorze hoteli/restauracji/kawiarni (HoReCa). Zamknięcie negatywnie wpłynęło na gospodarstwa rolne i przedsiębiorstwa z branży spożywczej, które mają istotne bezpośrednie powiązania biznesowe i sprzedażowe z przedsiębiorstwami HoReCa. Na przykład po długotrwałym wzroście produkcji i liczby mini- i mikrobrowarów powiązanych z najbliższymi lokalnymi (nawet własnymi) restauracjami, szybki i radykalny spadek popytu spowodował poważne kłopoty gospodarcze tych browarów. Jako formę wsparcia dla przedsiębiorstw rolno-spożywczych państwo obecnie zapewnia browarom po-

moc nadzwyczajną w postaci zwolnień z podatku konsumpcyjnego traktowanych jak zwrot za zepsute (wylane) piwo. Podobny efekt miał środek podjęty przez Ministerstwo Rolnictwa w programie dla szkół „Owoce i mleko”, polegający na przesunięciu dostawy z pobliskich szkół do banków żywności, aby zapobiec zepsuciu żywności.

Możliwe rozwiązanie wyżej wymienionych problemów ze sprzedażą można znaleźć w alternatywnych kanałach sprzedaży poza sektorem HoReCa. Mogą one być reprezentowane przez nowe powiązania dostawcze z sieciami detalicznymi lub przez powiązania z pręźnie rozwijającymi się usługami internetowymi dla konsumentów żywności. Niemniej jednak reorganizacja kanałów sprzedaży prawdopodobnie wiązałaby się z większą ilością czasu i wyższymi nakładami. Tylko kilka większych i bardziej zróżnicowanych przedsiębiorstw stosunkowo szybko zdołało przekierować swoją sprzedaż na systemy internetowe. Niektóre przedsiębiorstwa założyły nawet własne e-sklepy. Nie ma jednak pewności, czy większa reorganizacja w kierunku usług internetowych jest perspektywiczna i społecznie pozytywna.

W każdym razie państwo stara się zrekompensować straty przedsiębiorstw rolno-spożywczych dotkniętych kryzysem wywołanym przez COVID-19. Jednakże czeskie Ministerstwo Rolnictwa nie skorzystało z zapewnionej przez władze UE możliwości dotyczącej ubiegania się o tymczasowe wsparcie w ramach obecnego Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Nawiasem mówiąc, z możliwości tej skorzystało 13 krajów UE.

Tym niemniej czeskie Ministerstwo Rolnictwa przygotowało nadzwyczajną pomoc państwową dla przedsiębiorstw rolno-spożywczych w okresie od października do listopada 2020 r. Nadzwyczajna pomoc państwowa została zatwierdzona przez władze UE jako wsparcie AgroCovid. Łączna kwota wsparcia AgroCovid wynosi około 110 mln euro.

Wsparcie AgroCovid może być realizowane od końca 2020 do 30 czerwca 2021 r. Wsparcie może być wykorzystane przez wszystkie przedsiębiorstwa sektora działające w Czechach, które udowodnią, że sprzedaż żywności spadła u nich o co najmniej 25%, rok do roku. Wsparcie może wynieść do 7,5 tys. euro dla każdego przedsiębiorstwa i do 745 euro dla każdego współpracownika lub pracownika. Łączna kwota wsparcia dla jednego przedsiębiorstwa jest ograniczona do 100 tys. euro, ale w przypadku przedsiębiorstw z branży spożywczej i paszowej może ona osiągnąć nawet 800 tys. euro. Właściwa czeska agencja państwowa musi zapewnić oddzielne rachunki dla każdej działalności przedsiębiorstw w przypadku prowadzenia przez nie zróżnicowanych operacji. Wsparcie ewidentnie skierowane jest przede wszystkim do dużych przedsiębiorstw z branży rolnej i spożywczej. Fakt ten jest mocno krytykowany przez czeskie organizacje pozarządowe w tym sektorze, zwłaszcza przez Stowarzyszenie Rolnictwa Prywatnego i inne organizacje reprezentujące interesy małych i średnich przedsiębiorstw. Ponadto browary wnioskuje o zredukowanie limitu 25%, ponieważ ta branża przemysłu spożywczego została znacznie bardziej dotknięta kryzysem wywołanym przez COVID-19.

Wsparcie AgroCovid ma wpływ na następujące sektory HoReCa (według szacunków czeskiego Ministerstwa Rolnictwa): miesięczna sprzedaż w przemyśle mięsnym spada o 24 mln euro, w piekarniach o 4 mln euro, a w browarach nawet o 55 mln euro (według innych źródeł jest to 50 mln euro miesięcznie i do

150 mln euro rocznie!). W branży spirytusowej roczny spadek sprzedaży może wynieść około 100 mln euro. Podobnie w przemyśle winiarskim spadek sprzedaży może wynieść około 76 mln euro.

Inne wsparcie skierowane wyłącznie do dotkniętych kryzysem małych i średnich gospodarstw rolnych przedstawiono w ramach programu PROVOZ 2020 (Operacja 2020) pod patronatem Rolnego i Leśnego Funduszu Wspierania i Gwarancji (SGAFF). Wsparcie polega na zredukowaniu sum kapitałowych pożyczek SGAFF. Gospodarstwa mogą ubiegać się o wsparcie do 6 tys. euro, jednakże wsparcie nie może przekroczyć 50% niezapłaconej sumy kapitału pożyczki. Ministerstwo Rolnictwa zainwestowało w ten program 20 mln euro. Do połowy 2020 r. o wsparcie wnioskowało prawie 1700 gospodarstw.

Wsparcie publiczne dla czeskich przedsiębiorstw rolno-spożywczych w odpowiedzi na kryzys wywołany przez COVID-19 może zostać wykorzystane nawet w przypadku programów skierowanych do wszystkich sektorów gospodarki krajowej, jeżeli przedsiębiorstwa spełniają określone warunki kwalifikowalności. Jednak według niektórych doniesień, najwyraźniej tylko kilka przedsiębiorstw rolno-spożywczych skorzystało z tej możliwości. Dotyczy to w szczególności przedsiębiorstw rolno-spożywczych, które prowadzą zróżnicowaną działalność i pewną działalność w usługach HoReCa. Mogą one uczestniczyć, np. w krajowym programie COVID – UBYTOVÁNÍ (zakwaterowanie), w ramach którego państwo udzieliło wsparcia w wysokości 100-330 CZK za pokój i nocleg w okresie od marca do maja 2020 r., kiedy to wszystkie usługi noclegowe musiały zostać wstrzymane. Kilka przedsiębiorstw rolno-spożywczych skorzystało również z ogólnego wsparcia dla swojej działalności pozarolniczej w formie nieoprocentowanych pożyczek, aby zapłacić za dostawy i uniknąć wtórnej niewypłacalności. Wpływ innych środków ogólnych na sektor rolno-spożywczy jest obecnie poddawany przeglądowi przez odpowiednie instytucje państwowe odpowiedzialne za przyznawanie wsparcia ogólnego.

Czeski sektor detaliczny został uregulowany zgodnie z sytuacją związaną z kryzysem wywołanym przez COVID-19. Dotyczy to przede wszystkim tymczasowego zamknięcia wszystkich małych sklepów spożywczych, a także sklepów z innymi produktami rolnymi. Jednakże fakt, że podobne restrykcje nie miały wpływu na duże sklepy detaliczne, wywołał protesty właścicieli mniejszych sklepów. Ich organizacje pozarządowe zdołały z powodzeniem złagodzić niektóre restrykcje w sektorze drobnego detalu i znieść restrykcje dotyczące sprzedaży na terenie gospodarstwa, na rynkach rolnych oraz sprzedaży kwiatów.

Konsekwencje dla cen produktów rolno-spożywczych oraz handlu

Niewątpliwie pandemia COVID-19 spowodowała zmienność cen na krajowych rynkach rolno-spożywczych, zwłaszcza w sektorach mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, owoców i warzyw, a także na rynkach ziemniaków ze względu na bariery w sprzedaży produktów przetworzonych (np. frytek). W wyniku zmniejszonego popytu na piwo z tytułu zawieszenia usług HoReCa nastąpił również negatywny wpływ na ceny chmielu i słodu. Istnieją pewne przesłanki wskazujące, że gorsze warunki na rynkach żywności są w pewnym stopniu wykorzystywane przez sieci detaliczne, aby wywierać presję na poziom cen dostarczanych towarów.

Restrykcje wprowadzone na granicach z powodu pandemii miały wpływ na handel rolno-spożywczy, import i eksport. Początkowe opóźnienia w imporcie surowców i żywności z powodu barier na granicach zostały w większości przezwyciężone dzięki wdrożeniu tzw. zielonych pasów granicznych. Wystąpiły problemy z eksportem niektórych produktów, takich jak mleko i nabiał, z uwagi na tymczasowe bariery handlowe we Włoszech i w niektórych krajach.

Kryzysowi wywołanemu przez COVID-19 towarzyszyły zakłócenia importu oraz wzrost cen konsumpcyjnych, zwłaszcza owoców i warzyw w lecie, również w wyniku niskich plonów w innych krajach UE. Taka sytuacja na rynkach wznowiła i zwiększyła zainteresowanie społeczeństwa i niektórych partii politycznych samowystarczalnością żywnościową. Parlamentarzyści rządzących partii koalicyjnych do pewnego stopnia wykorzystywali kryzys, aby wymusić pewne zmiany w prawie żywnościowym mające na celu wyeliminowanie tak zwanej podwójnej jakości żywności, ale głównie z obowiązkiem dla sieci handlowych, aby stopniowo zwiększały udział „czeskich produktów spożywczych”, z 55 do 85% po 2025 r. Oczywiście istniały również inne powody, dla których zmiany nie zostały przyjęte (w tym niezgodność z przepisami UE), a mianowicie naciski ze strony partii opozycyjnych wspierane przez Izbę Gospodarczą i innych ekspertów. Niemniej jednak ostatnio w czeskim parlamencie rośnie zainteresowanie podobną koncepcją w złagodzonej formie („tylko 65%”). Ponadto według niektórych polityków „czeska żywność” powinna być traktowana priorytetowo w ustawodawstwie dotyczącym publicznego cateringu dla szkół, urzędów, szpitali itp. Istnieje jednak podejrzenie, że wymogi te nie byłyby zgodne z obowiązującym ustawodawstwem UE.

Prawdą jest, że kryzys wywołany przez COVID-19 wraz z innymi czynnikami (grypa ptaków, afrykański pomór świń) wpływa na rynki żywności w całej UE. Niemniej jednak wpływ na rynki żywności różni się w poszczególnych krajach UE w zależności od poziomu konkurencyjności i elastyczności przedsiębiorstw rolno-spożywczych pod względem reagowania na niestabilną sytuację na rynku. Dotyczy to w szczególności rynku mięsa wieprzowego, gdzie ceny w całej Europie drastycznie spadają, oraz innych rynków, takich jak mięso drobiowe, jaja i kwiaty. Zredukowanie działalności eksportowej z uwagi na wyższe koszty transportu spowodowało trudności nawet u czeskich producentów suszonej paszy.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 15.03.2021.

